

**ХАЛЫҚАРАЛЫҚ МАТУРИДИ СИМПОЗИУМЫ
(ӨТКЕНІ, БҮГІНІ МЕН БОЛАШАҒЫ)**

**ULUSLARARASI MATURİDİLİK SEMPOZYUMU
(DÜNÜ, BUGÜNÜ VE GELECEĞİ)**

**INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MATURIDISM
(PAST, PRESENT AND FUTURE)**

**БАЯНДАМАЛАР
BİLDİRİLER
PAPERS**

Editör
Prof. Dr. Sönmez KUTLU

ANKARA 2018

İnceleme Araştırma Dizisi
Yayın No:58

Uluslararası Maturidilik Sempozyumu Bildirileri

Baskı Tarihi: Ekim 2018

Editör

Prof. Dr. Sönmez KUTLU

Yayın Koordinatörü

Harun SARIGÜL

ISBN: 978-9944-237-71-0

Tasarım - Baskı

OLİVİN OFSET

www.olivinoffset.com

Uluslararası Maturidilik Sempozyumu Bildirileri / Editör: Prof. Dr. Sönmez KUTLU. –
Ankara: Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2018 624 s.; 16x24 cm. –
(Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi inceleme-araştırma dizisi;
yayın no:58)

© Ahmet Yesevî Üniversitesi

Mütevelli Heyet Başkanlığı

Taşkent Cad. Şehit H. Temel Kuğuoğlu Sokak. No: 30 06490 Bahçelievler/ANKARA

Tel: 0312 216 06 00 • Faks: 0312 223 34 29

www.ayu.edu.tr yayinlar@Yesevî.edu.tr

Kitapta ifade edilen fikir ve görüşler sadece yazarlarının olup, Ahmet Yesevî Üniversitesi
Mütevelli Heyet Başkanlığı'nın görüşlerini yansıtmazlar.

ANKARA 2018

MATURİDİLERDE TEKVİN SIFATI VE TEMELLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT
Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Tekvîn, Arapça *kevn* kökünden “tef’îl’ babında türetilmiş bir kelimedir. Mazisi itibarıyla ‘olmak, meydana gelmek; sonradan olmak’ gibi anlamlara gelse de tef’îl kalıbında kullanıldığında kelime “oluşturma, meydana getirme, var etme ve yaratma” anlamlarını taşır. Bu terim nerede ve nasıl kullanılırsa kullanılsın, kastedilen “bir şeyin yoktan var edilmesi”dir.¹ Maturidî düşünürler, bu terimi “bir şeyin yokluktan varlığa çıkarılması” anlamında kullanmışlardır. Onlara göre, ‘tekvîn, tahlîk, îcat, halk, ihdâs ve ihtira’ gibi kavramların hepsi eş anlamlı olup onlarla bir şeyin yoktan yaratılması kastedilmektedir.² Tekvîn sıfatının madumun varlık düzlemine çıkarılması olarak tanımlanması ve bu sıfatın diğer fiilî sıfatlarla (fiil, halk, tahlîk vs.) eş anlamlı oluşu konusunda Taftazanî, *Şerhu’l-Akâid*’de benzer düşünceleri dile getirmiştir.³ Ancak Maturidî alimlerin, bu fiilî sıfatları ifade etmek için yalnızca “tekvîn” lafzını tercihleri, daha önceki kelamcılarının bunu bu tarzda kullanmalarını ve mutata olanın böyle olması nedeniyledir.⁴

Maturidîlere göre Tekvîn, Allah’ın zatı ile kaîm ezeli bir sıfattır. Allah’ın diğer fiilî sıfatlarını da ihtiva edecek şekilde “yok olanı, yokluktan varlığa çıkarma” anlamında Allah’ın yaratıcılığını ifade eder.⁵ Bu anlamda Tekvîn teriminin kullanılması, Maturidî ve sonrası düşünürlerle aittir. Örneğin İmam Maturidî’nin düşüncelerine büyük ölçüde kaynaklık eden Ebû Hanîfe⁶, “Allah isimleri, zatı ve fiilî sıfatlarıyla ezeli ve ebedidir” dedikten sonra Allah’ın zatî sıfatlarını hayat, kudret, ilim, kelam, semî, basar, irade olarak sayarken, fiilî sıfatlarını tahlîk, terzîk, inşâ’, ibdâ’, sun’

¹ el-Cürcanî, Seyyid Şerîf, *Ta’rifât*, Thk.: Abdurrahman Umeyra, Beyrut 1987, s. 94.

² en-Nesefî, Ebû’l-Muîn, *Tabsiratü’l-Edille*, Thk.: Claude Selame, Dımaşk 1993, I/306; en-Nesefî, Ebû’l-Berekât, *el-İ’timad fi’l-İ’tikad*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih: 3085, vr.25b; es-Semerkandî, Şemsuddîn, *el-Mu’tekdâ li İtikadi Ehli’l-İslam*, Thk.: İsmail Yörük-İsmail Şık, Araştırma Yayınları, Ankara 2011, s. 14.

³ et-Taftazanî, Saduddîn, *Şerhu’l-Akâid*, Thk.: Ahmed Hicâzî es-Saka, Kahire 1988, s. 47.

⁴ en-Nesefî, *et-Temhid fi Usûli’-d-Din*, Thk.: Abdulhay Kabil, Kahire 1987, s.28; en-Nesefî, *el-İ’timad*, Vr.25b-26a.

⁵ es-Sabunî, Nurettin, *el-Bidâye fi Usuli’-d-Diyâne*, Thk.: Bekir Topaloğlu, Ankara 1991, s. 35; en-Nesefî, *Ebu’l-Berekat, Medâriku’-Tenzil*, İstanbul 1984, II/118.

⁶ Hatta en-Nesefî, Maturidî’nin tekvîn sıfatı konusundaki düşüncelerini Ebû Hanîfe’de alması nedeniyle onların bu derece şiddetli itirazlarına maruz kalmıştır. Bkz. en-Nesefî, *Tabsıra*, II/210.

vb. sıfatlar olarak zikreder.⁷ Başka bir ifadeyle Ebû Hanife Allah'ın fiilî sıfatlarını dile getirmek için toplayıcı bir terim olarak “tekvîn” terimine yer vermemektedir. Buradan hareketle bu terimi ilk kez kullanan düşünürün Mâturîdî olduğunu söylemek mümkündür. Allah'ın fiilî sıfatları ve onların tamamını ifade eden “tekvîn”, Eş'arilerin iddia ettiği gibi nispetlerden ibaret değildir. Fiilî sıfatların her biri ayrı ayrı ve müstakil sıfatlar olmayıp, hepsi tekvîn sıfatına racidirler. Bunların her birinin ayrı ayrı ezeli, müstakil sıfatlar kabul edilmesi durumunda bundan kadim varlıkların çoğaltılması (taaddüd-ü kudema) gerekir. Aksine bunlar tekvîn sıfatının taalluklarından ibarettirler ve tekvîn hayata taalluk edince ihyâ'; ölüme taalluk edince imâte ve rızka taalluk edince de terzîk (rızkı verme) şeklinde adlandırılırlar. Dolayısıyla bunların tamamını ifade etmek için kullanılan şemsiye terim “tekvîn”dir.⁸

Tekvîn, Allah'ın diğer sıfatları gibi zatıyla kaim ezeli bir sıfatıdır. O, varoluş vaktinde âlemin ve her bir cüzünün var edilmesidir (tekvînidir). Tıpkı irade sıfatının var olma vaktinde tüm irade edilenlere taalluku gibi, tekvîn da ezeli bir sıfattır. Allah'ın Kudreti de bunun gibidir.⁹ Maturidilerin tekvîn sıfatı konusundaki düşüncesi son derece açık ve nettir. Çünkü Allah'ın âlemin yaratıcısı oluşu ittifakla kabul edilmiştir. Âlemin yaratılmışlığı (hudusu) ve bir yaratıcıya olan ihtiyacı ortada olduğuna göre, Allah'ın tekvîn sıfatının var olması zorunludur. Çünkü Allah'ın “tekvîn” sıfatı kabul edilmediği takdirde âlem için, başka yaratıcılar arama gibi İslâm ulûhiyyet anlayışına zıt bir durumla karşı karşıya kalınabilir. Eğer âlem hâdis ise, onun ihdâs edicisi Allah'ın kendisi olmalıdır. Âlem, bütün cüzleriyle O'nun ihdasıyla meydana gelmiştir.¹⁰ Dolayısıyla Maturidilere göre, Allah hâdis olmayan ezeli tekvîn sıfatıyla muttasıftır ve tıpkı ilim, irade ve kudret sıfatlarında olduğu gibi tekvîn sıfatı da ezeli-dir.¹¹ Âlemin her bir cüzü var olma vaktinde bu tekvîn sıfatıyla yaratılmıştır. Tıpkı irade sıfatının ezeli bir sıfat olması ve irade edilenlerin (muradatın) ona var olma vaktinde belli bir tertip ve takip üzere taalluk edişleri gibi. Âlem ve onun her bir cüzü Allah'ın mahlûkudur ve onun yaratma anlamına gelen tekvîni altında meydana gelmişlerdir ve meydana gelişleri de onun iledir. Zaten âlemin hâdis ve Allah'ın da muhdis oluşu konusunda diğer ekollerle de ittifak söz konusudur. Ancak Maturidî düşünürlerine göre âlem hâdis ve “ihdas” da O'nun ezeli sıfatı ile değilse, âlemin onun ihdasıyla meydana gelmesi mümkün görünmüyor. Bu durumda, tekvîn sıfatı kabul edilmediği durumda, âlemin hâdis oluşunu kabul etmek de imkânsız hale gelmektedir.¹² Çünkü Mâturîdî'ye göre hem âlemin kadim oluşunu savunmak hem de Allah'ın âlemin yaratıcısı oluşunu iddia etmek tutarlı değildir. Bu nedenle âlemin kâdemini savunanlar, Allah'ı onun yaratıcısı olarak değil illeti olarak görmüşler,

⁷ Ebû Hanife, Numan b. Sâbit, *Fıkhul'l-Ekber* (Ali el-Kâri Şerhiyle Birlikte), Beyrut 1984, s. 25-35.

⁸ Ali el-Kâri, *Şerhu Fıkhil'l-Ekber*, Beyrut 1984, s. 35. *Fıkhul'l-Ekber* Şârihi Ali el-Kâri, burada zikredilen kısmın şerhinde, Ebû Hanife'ye göre bu sıfatların sayısını sekiz olarak zikretse de, (Ali el-Kâri, *Şerhu Fıkhil'l-Ekber*, s.35), bizzat *Fıkhul'l-Ekber*'de bu “tekvîn” lafzı kullanılmamaktadır.

⁹ en-Nesefî, *Tabsiratü'l-Edille*, 1/308; en-Nesefî, Ebû'l-Berekât, *el-Umde fi'l-İ'tikâd*, Thk.: Temel Yeşilyurt, Malatya 2000, s. 18.

¹⁰ en-Nesefî, *el-İ'timâd*, Vr.26a.

¹¹ el-Pezdevî, Ebû'l-Yüsri, *Usûlu'd-Dîn*, Kahire 2003, s. 76

¹² en-Nesefî, Ebû'l-Muîn, *et-Temhid*, Kahire 1987, s. 28.

ezelde illetin bulunup da malulün bulunmamasını imkânsız gördüklerinden âlemin de kıdemini kabul etmişlerdir.¹³

İmam Mâtürîdî'ye göre Allah'ın tekvîn sıfatı var olmakla birlikte, bu sıfatın başka bir deyişle yaratılışın ayrıntılarını bilmek ve onun mahiyetini açıklayabilmek insan sınırlarını aşmaktadır. Yaratılışın (tekvînin) insan anlayışına uygun düşen en kolay anlatımı, O'nun "ol"¹⁴ demesinden ibarettir. Onun ezeli ilminde saklı ve malum olan şey, zamanı geldiğinde "ol" (kün) emriyle meydana gelir. Allah her şeyi ne zaman ve nasıl meydana gelmesi gerekiyorsa, öyle meydana getirir. Bu 'ol' (kün) emri meydana gelecek olanların zaman mekânları sürekli değişmesine rağmen her şeyi var etmekte ve her şeyin varoluşundan haber vermektedir. Tekvîn ne kadar derinleştirilirse derinleştirilsin, nihai noktasına erişilmesi mümkün olmayan bir konudur.¹⁵ Ali İmran Suresi 18. ayetteki "Allah'ın kendi rububiyetine" şahadetini ele alan Mâtürîdî, burada rububiyetin şahadetinin keyfiyetinin bilinemeyeceğini, hiçbir akılda onun mahiyeti bulunmadığını, bunun hakikatine tefekkür yoluyla erişilemeyeceğini ve hiçbir aklın buna ulaşmaya güç yetiremeyeceğini ifade eder. Allah'ın eşyayı yaratması (tekvîn etmesi)ni da buna benzeten Mâtürîdî, buradaki 'tekvîn etme' lafzının da yalnızca bir anlatımdan ibaret olduğunu, akılların ulaşabileceği bir mana bulunuşu anlamında olmadığını belirtir ve tekvînle anlayabileceğimiz mananın "yapma" anlamı olduğunu dile getirir.¹⁶

Allah'ın tekvîn sıfatını, tıpkı ilim irade ve kudret gibi diğer sıfatları gibi zatıyla kaim ezeli bir sıfat olarak gören Maturidiler, onu hem naklî hem de aklî delillerle temellendirmişlerdir. Bu konuda Maturidî düşünürlerinin temel dayanak noktası Allah'ın Kur'an'da kendini "hâlık/yaratıcı"¹⁷ olarak isimlendirmesidir.¹⁸ Yüce Allah, Kur'an'da pek çok ayette yerin ve göğün yaratıcısı oluşundan ve yaratılışın kesintiye uğramadan devam ettiğinden söz etmektedir. Allah'ın evreni ve insanı yaratışından söz eden ayetler, onun tekvîn sıfatının delilleri arasında zikredilmiştir. Çünkü eğer tekvîn sıfatı kadim ve Allah'ın zatıyla kâim değil, Allah ezelde bu sıfat ile muttasıf değilse, bu durumda ayetlerin sözünü ettiği "yaratmanın" ezelde bulunmaması ve hilaf-ı hakikat olması gerekirdi ki, bu imkânsızdır.¹⁹ Ya da buradaki isimlendirmenin mecaz olması gerekirdi. Oysaki delil olmadan, hakiki anlamın terkedilmesi ve mecaza başvurulması düşünülemez. Ebû'l-Muîn en-Nesefî'ye göre duyularla algılanabilen âlem öncelikle bir fâilin fiiline, fiil de fâiline delalet eder. Naslarda da Allah'ın yaratıcı ve mesela âdil olmak gibi pek çok sıfatının yer aldığını bu sıfatların ona mecaz yoluyla nispet edilmesinin imkânsızlığını zikreder. Maturidî kelamcılarına göre bütünüyle kâinat Allah tarafından yaratılmasaydı, o ya kendi kendini yaratacaktı. Bu

¹³ el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr, *Kitâbu'l-Tevhîd*, Thk.: Bekir Topaloğlu, Beyrut 2007, s. 95.

¹⁴ Bkz.: 36. Yasin, 82.

¹⁵ el-Mâtürîdî, *Kitâbu'l-Tevhîd*, s. 113.

¹⁶ el-Mâtürîdî, *Te'vilâtu'l-Kur'an*, Thk.: Ahmet Vanlıgolu-Bekir Topaloğlu, Dâru'l-Mizan, İstanbul 2005, II/262-263.

¹⁷ 59. Haşır, 34. Bu anlamdaki diğer ayetler için bkz.: 6. En'âm, 102; 13. Ra'd, 16; 15. Hicr, 28; 35. Fâtır, 3; 38. Sa'd, 71; 39. Zümer, 62; 40. Gâfir, 62.

¹⁸ el-Pezdevî, *Usûlu'd-Dîn*, s.76.

¹⁹ et-Taftazânî, *Şerhu'l-Akâid*, s.47.

durumda Kur'an da "Onu siz mi yaratıyorsunuz yoksa yaratan biz miyiz"²⁰ ayetiyle reddedilmektedir; veya kâinattaki varlıklar birbirini halk edecekti. Bu da devir ve teselsülü gerektireceğinden bâtıldır.²¹ Allah, kendi yarattığı varlıklardan,²² yerin ve göğün yaratılışına dikkat çekmektedir.²³ Neseî'ye göre Allah yerin ve göğün yaratılışı ve gece ile gündüzün birbirine takip edişini kendi vahdaniyetine deliller yaptı ki, akıl sahipleri buradaki hudus alametlerinden hareketle onu ihdas eden bir muhdise istidlâl etsinler. Burada istidlâlin konusu mefuldür, onun yarattıklarıdır.²⁴

Maturidilere göre tekvîn, müstakil bir sıfattır ve bir başka sıfatın taalluku olarak görülemez. Çünkü tekvîn, diğer sıfatlardan farklıdır ve onların ifade ettiğinden farklı bir anlam taşımaktadır. Örneğin Allah'ın ilim sıfatı eşya ve olaylardaki bilinmezliği kaldırıcı bir özellik taşıyıcı; kudret O'nun mümkün varlıkların bütün türlerine güç yetirişini ve irade de ezeli ilmi ile bilip takdir ettiği şeylerin belli bir zaman ve şekle tahsisini öngören bir sıfattır. Dolayısıyla bu sıfatların hiçbiri tekvîn sıfatının dile getirdiği "yaratma" anlamını taşımamaktadır.²⁵ Eğer eşya kudret sıfatıyla meydana geliyor olsaydı o takdirde Tanrı'nın kendisini «hâlık» diye vasıflandırmasının bir anlamı kalmazdı. Aynı zamanda eğer var olma kudret sıfatıyla ilgili bir durum olsaydı, bu durumda Kur'an'da ifadesini bulan «ol» hitabının da bir anlamı olmazdı.²⁶ Tekvîn, kudret teriminin kapsamına dâhil edilip, "yaratmaya güç yetiren" anlamında O'na 'hâlık' isminin verilmesi caiz olsaydı, bu durumda Allah'ın güç yetiriyor olarak nitelendiği bütün arazların O'na isim olarak verilebilmesi gerekirdi.²⁷ Diğer taraftan Kudret, tekvînden önce gelmektedir. Zira Allah âlemde binlerce güneş ve ay yaratmaya kadir olmakla birlikte bunu yaratmamıştır.²⁸ Başka bir anlatımla yaratma olmadan da "kudret" mevcuttur. Oysaki herhangi bir nesnenin meydana gelişi, O'nun kudretiyle değil yaratmasıyla/tekvîniyle irtibatlandırılmaktadır. Bu durumda eğer tekvîn sıfatı mevcut değilse, yaratılanların kendi kendine meydana gelmiş olmaları gerekirdi ki bu düşünülemez.²⁹ Bu nedenle Maturidî âlimleri, tekvîn sıfatını Allah'ın zatiyla kâim müstakil bir sıfat olarak görmüşler, yaratma, diriltme, öldürme, rızık verme gibi fiilî sıfatları tekvîn sıfatıyla dile getirmişler ve sübutî sıfatları sekize çıkarmışlardır.³⁰

Mâturidî'ye göre tekvîn sıfatının kabulü aynı zaman da bir akli zarurettir. Çünkü Allah'ın farklı özelliklere sahip nesnelere yarattığı göz önüne alındığında fiillerinin zorunlu (tab'an) değil irade ile gerçekleştiğinin anlaşılacağına belirtir. Ona göre alternatif üretme ve seçme hürriyetinin mevcudiyeti Allah'ın yaratmaya kudret ve ira-

²⁰ 56. Vakıa, 59.

²¹ en-Neseî, *Tabsıratu'l-Edille*, I/320-321; Yücedoğru, Tevfik, "Tekvîn", DİA, İstanbul 2011, 40/389.

²² 31. Lokman, 11.

²³ 3. Al-i İmran, 190-191.

²⁴ en-Neseî, *Tabsıra*, I/312.

²⁵ en-Neseî, *Tabsıratu'l-Edille*, I/307-308; en-Neseî, *el-İ'timad*, vr. 28a.

²⁶ en-Neseî, *el-İ'timad*, vr. 28a.

²⁷ et-Taftazani, *Şerhu'l-Akâid*, s. 47.

²⁸ es-Semerkandî, *el-Mu'ekad*, s. 14.

²⁹ es-Semerkandî, *el-Mu'ekad*, s.15.

³⁰ Yücedoğru, "Tekvîn", 40/389.

desinin bulunduğunu kanıtlar. Kudret sahibi olmayan bir varlığın hem kendine hem de zıddına tasarrufta bulunması düşünülemez. İnsanın, deneme yanılma metoduyla düzenlenip ortaya konulması mümkün olmayan bir tabiat içinde yaşadığına dikkat çeken Mâtürîdî, tabiatın bütün varlıkların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde meydana getirilmesinin onun her şeye vakıf bir zat tarafından halkedildiğini kanıtladığını söyler. Mâtürîdî duyulur âlemde kendisine engel olunamayacak derecede kudret sahibi olan bir zata ait fiilin bulunmamasının imkân dâhiline girmediği ve duyulur âlemin duyu ötesinin delilini teşkil ettiği gerçeğinden hareketle Allah'ın fiil sahibi olduğuna işaret ederek tekvîn sıfatına akli delil getirir.³¹ Aynı şekilde Mâtürîdî'ye göre yaratılan varlıklar iyilik, güzellik, çirkinlik ve kötülük gibi nitelikler taşırlar. Eğer bunlar, yaratmaya tekvîn aracılık etmeyip de doğrudan Allah'ın fiili olsaydılar, Zat'ın bu niteliklerle vasıflanması gerekirdi, bunu kabul etmek küfürdür. Öyleyse bütün bu fiillerin Allah'ın zatıyla ilişkili olmadığı ve sıfatıyla ilişkili olduğu açıktır.³²

Eş'ariyye ekolüne göre tekvîn, hakikî bir sıfat olmayıp, itibarî, izafî ve diğer fiili sıfatlar gibi hâdis olduğundan Allah'ın zatıyla da kâim değildir. Zira onlara göre tekvîn sıfatının rolü yaratmaktır. Hâlbuki kudret sıfatı bu fonksiyonu yerine getirmekte, dolayısıyla da başka bir sıfata ihtiyaç kalmamaktadır. Onlara göre Allah için ispat edilen bir sıfatta, bir fiilin ona işaret etmesi ve zattan bir noksanlığı bertaraf edebilmesi gibi özellikler aranır. Oysaki bunu zaten kudret sıfatı sağlamaktadır ve bunun dışında bir sıfata gerek yoktur.³³ Kudret sıfatının âlemin meydana gelmesine taalluku "ol" hitabıyla olmaktadır. Böylece onlara göre tekvîn, "ol" hitabı olmaktadır. Allah'ın kelâmî kadîm olduğundan, "ol" hitabı da kadîm ve Allah'ın zatıyla kâimdir. Eş'arileri böyle bir görüşe sevk eden diğer önemli bir neden de, "tekvînin ezeli kabul edilmesi halinde mükevvenin de ezeli olacağı şeklindeki endişe olmaktadır. O halde tekvîn mükevvenin aynı kabul edilmelidir.³⁴ Onlar, tekvîn, ihyâ ve imâte gibi fiili sıfatları, Allah'ın zatı ile kâim olmayan hâdis sıfatlar olarak ele alarak, tekvîn ile mükevven, döven ile dövülen, yiyenle yenileni birbirinin aynı olarak değerlendirmişlerdir. Eş'ariyyenin bu görüşü Mu'tezile ile de paralellik arz etmektedir.³⁵ Mutezilî ve Eş'arî kelamcılara göre, Allah mahlûkatı ilahî fiillerin kaynağını teşkil eden kudret sıfatının hâdis taallukuyla yaratmıştır. Çünkü fiili sıfatlar Allah'ın zatıyla kâim olmayıp hâdistirler; Canlıları yaratmak, rızık vermek, onları yaşatmak ve hayatlarına son vermek gibi fiiller ezeli kudret sıfatının yaratılmışlara taalluk etmesiyle meydana gelir. Bundan dolayı tekvîn gerçek bir sıfat değildir.³⁶ Aslına bakılırsa Mutezile, yalnızca tekvîn sıfatının değil hiçbir sıfatın ezeli oluşunu ve Allah'ın zatıyla kâim

³¹ el-Mâtürîdî, *Kitâbu'l-Tevhîd*, s.108-110; Yücedoğru, "Tekvîn", 40/389.

³² el-Mâtürîdî, *Kitâbu'l-Tevhîd*, s.110.

³³ Bkz. en-Nesefî, *Tabsıra*, I/414.

³⁴ Eş'arilerin bu görüşleri için bkz.: er-Razî, *Muhassal*, Çev.: Hüseyin Atay, Ankara 1978, s.179; et-Taftazânî, *Şerhu'l-Akâid*, s. 47 vd.

³⁵ en-Nesefî, *İ'timâd*, vr. 26a. Geniş bilgi için bkz.: es-Sâbûnî, *el-Bidâye*, s. 35-36; en-Nesefî, Ebû'l-Muîn, *Tabsıra*, I/306-373.

³⁶ et-Taftazânî, Saduddin, *Şerhu'l-Mekâsîd*, Thk.: Adurrahman Umeyra, Beyrut 1989, IV/168-173; Yücedoğru, "Tekvîn", 40/389.

oluşunu kabul etmemektedir.³⁷ Mutezilenin çoğunluğu “tekvînin mükevvenden başka” anlamının olmadığını, bazı Mutezile düşünürleri ve Kerrâmiye ise (Ebu Huzeyl, Bırş b. Mutemir, Hişam b. Hakem gibi) “tekvînin mükevvenin ötesinde bir manasının olduğunu” ve mükevvenden başka oluşunu kabul ederler.³⁸ Kerrâmiye’ye göre ise tekvîn hâdistir ve Allah’ın zatıyla kaimdir. Çünkü Allah’ın zatı havadisın mahalidir. Mükevvenin ötesinde bir mana taşıyan tekvînin hudusunu söyleyenler, bunun hâdis olduğunu, ancak onu ihdâs edenin Allah olmadığını ileri sürerler. Onlara göre tekvîn hâdistir, ancak muhdes değildir. Muammer gibi bazılarına göre ise Tekvîn, ikinci bir tekvînle hâdis olur, o da üçüncü, o da dördüncü... Sonsuza kadar devam eder.³⁹ Onlara göre Allah ezelde hâliktir, ancak bu yaratmaya güç yetirmesi anlamına gelmektedir. Tıpkı insanları yaratıp onlar ibadet ettikten sonra mabut oluşu gibi. Dolayısıyla mabut oluş, onun zatıyla kâim bir mana değildir. Aksine Allah bu mana dolayısıyla mabut olmuştur.⁴⁰

el-Mâturîdî düşünce ekolü ise, tekvîni hakikî ve müstakil bir sıfat olarak kabul etmekte ve Eş’arilerin endişelerini, tekvîn ile mükevveni birbirinden ayırmakla gidermektedirler. Tekvîn, Allah’ın ezeli sıfatı olup kadîm iken, mükevven yaratılmış ve hâdistir. Yani tekvîn yaratılanın değil, yaratanın sıfatıdır. Tekvîn, Allah Teâlâ’nın âlemin her cüzünü var oldukları anda halk ve icad etmesidir. Böylece ilim ve kudret sıfatlarının taalluklarının hâdis oluşu, kendilerinin de hâdis olmasını gerektirmediği gibi, tekvîn sıfatının kadîm oluşu, taallukunun da kîdemini gerektirmez.⁴¹ Âlemin her bir parçası Allah’ın ezeli ilminin kapsamına girdiği gibi, aynı şekilde O’nun tarafından yaratılmıştır ve hepsi de O’nun tekvîn sıfatının kapsamına dâhildir.⁴² Tekvîn sıfatının hakikî ve ezeli bir sıfat kabul edilmesi, kudret sıfatını etkisiz hale de getirmemektedir. Çünkü kudret olmadan hiçbir fiilin gerçekleşmesi mümkün değildir.⁴³

Tekvîn sıfatının, Eş’arî ve Mutezile’nin iddia ettiği gibi, Allah’ın zatıyla kâim olmayan hâdis bir sıfat olarak görülmesi de makul görülmemektedir. Çünkü eğer tekvîn hâdis ise, bu hudus ya başka bir tekvînle meydana gelmiştir ki, bu sonsuza kadar devam eder ve teselsül gerekir. Ya da tekvîne ihtiyaç olmadan kendi kendine meydana gelmiştir ki, bu durumda hâdis olan her şeyin kendi kendine var olabilmesinin önü açılmış olur ki, bu durumda Allah’ın kâinatın yaratıcısı oluşunu ileri sürmek için hiçbir neden kalmaz.⁴⁴ Çünkü Mâturîdî’ye göre, ‘ezelde Allah vardı, fakat yaratma yoktu, sonra tekvîn olmaksızın yaratıklar vücut buldu’ diyen kimsenin sözü, kâinatı

³⁷ Mutezile’nin bu konudaki görüş ve düşünceleri için bkz.: Kadı Abdülcebbar, *Şerhu Usûli’l-Hamse*, Beyrut 1988, s.151; el-Eş’arî, Ebû’l-Hasen, *Makâlâtü’l-İslamiyyîn*, Thk.: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut 1990, I/238-243.

³⁸ en-Nesefî, *Tabsıra*, I/206-207.

³⁹ en-Nesefî, *Tabsıra*, I/207; el-Pezdevî, *Usûlu’d-Dîn*, s.76.

⁴⁰ el-Pezdevî, *Usûlu’d-Dîn*, s. 78.

⁴¹ es-Sabûnî, *el-Bidâye*, s. 38; en-Nesefî, Ebû’l-Muîn, *Tabsıra*, I/306; en-Nesefî, *el-Umde*, vr.4a; *el-İ’timâd*, vr. 26a.

⁴² en-Nesefî, *İ’timâd*, vr. 26a.

⁴³ el-Pezdevî, *Usulu’d-Din*, s. 80-81.

⁴⁴ en-Nesefî, *el-İ’timâd*, vr. 26b.

nispet edeceği yaratıcı olmadan zikreden kimsenin sözü gibidir⁴⁵ Bunu kabul etmek, âlemin yaratıcısını inkâr etmekle aynı kapıya çıkar. Mâtürîdî, yaratmayı tabiat ve nesnelere nispet edenlerin görüşünün, bunu iddia edenlerin görüşünden daha tutarlı olduğunu, çünkü onların telakkisinde beraberinde başka bir sistemin meydana geleceği bir sistem oluşturulduğunu, oysaki onlar (Eşariler ve Mutezile) ezelde bulunmayan bir yaratmayı, bu yaratmanın meydana gelişinde başka hiçbir ilahî sıfatı hesaba katmadan Allaha izafe etmektedirler. Bunu yaptıkları gibi, bunun nasıl olacağına ilişkin hiçbir açıklama da ortaya koyamamaktadırlar.⁴⁶ Ayrıca, hâdis olan bir tekvîn sıfatının mahalli, Allah'ın zatı olamayacağı gibi; mahalsiz bulunması da düşünülemez.⁴⁷ Eğer tekvîn ezelde Allah ile kâim değilse ve onların iddia ettiği gibi sonradan oldu ise, ya kendi kendine var olmuştur ya da başkasının ihdasıyla var olmuştur. Bir şeyin kendi kendine meydana gelişi imkânsız olduğuna göre, başkasının ihdasıyla meydana gelmiş olması gerekir. Bu ise sonsuza kadar giden bir teselsülü gerektirir. O halde ihdas ve tekvîn hâdis değildir. Allah ezelde muhdis ve mükevvin olmakla muttasıftır ve her şey ne zaman var olmasını irade etmişse o zamanda var olur.⁴⁸ Vakıt O'nun fiiline izâfe edildiğinde, bizzat O'nun fiiline değil yaratılana/mefulüne vakit tayin edilmektedir. Bizatihi O, zamana tabii değildir ve bu konuda bir yardıma da ihtiyacı yoktur.

Tekvîn sıfatının hâdis oluşunu kabul edenlerin dayandıkları temel gerekçelerden birisi, tekvîn ezeli ve Allah'ın zatıyla kâim olursa, mükevvenin ondan geri kalışı söz konusu olamayacağından, bundan âlemin de kıdeminin gerekeceği şeklindeki düşüneydi. Neseî'ye göre onlar yanlış bir öncülden hareketle kadim bir tekvîni kabul etmenin âlemin kıdemine götüreceğini iddia ettiklerini ve bu nedenle de tekvîn sıfatının kadim oluşunu söylemenin mümkün olmadığını ileri sürmüşlerdir.⁴⁹ Başka bir deyişle, tekvîn sıfatının kıdeminden, onun taallukunun da kıdeminin gerekeceğini ileri sürerler. Maturidilere göre, onlar tekvîni kabul etmedikleri halde, onun taallukunun kıdemi gerektireceği şeklindeki iddiaları tutarsızdır. Eğer bu taalluku kabul ediyorlarsa, bu durumda tekvîn kadim olmalıdır, Aksi takdirde onun varlığı da bir başkasına taalluk edecektir ki, bu teselsüle götürür. Maturidilere göre tekvîn ezeli olmakla birlikte, onun başkasına taalluku hâdistir.⁵⁰ Yani âlemin onunla var oluşu ezeli değildir, aksine var olan her şey, varoluşu zamanında onun ilmi ve iradesine uygun olarak tekvîn ile meydana gelmiştir. Her var olanın varlığı, varoluşu zamanında O'nun tekvînine taalluk eder. Bu tıpkı Şaban ayında eşini boşamayı Ramazan ayının Girişine talik eden kişinin durumuna benzer ki, talak zamanı geldiğinde gerçekleşir. Tekvîn ile mevcudatın ilişkisi de tıpkı buna benzer.⁵¹ Dolayısıyla Maturidilere göre, kadim ve ezeli olan halk ve tekvîndir; mükevven ve mahlûk ise hâdistir.⁵² Ayrıca

⁴⁵ el-Mâtürîdî, *Kitâbu 'l-Tevhîd*, s.110.

⁴⁶ el-Mâtürîdî, *Kitâbu 'l-Tevhîd*, s.110.

⁴⁷ en-Neseî, *el-İ'timâd*, vr.26b-27a.

⁴⁸ el-Mâtürîdî, *Te'vilât*, I/220.

⁴⁹ en-Neseî, *Tabîra*, II/206, 211.

⁵⁰ en-Neseî, *Tabîra*, I/349; en-Neseî, *el-İ'timâd*, vr. 27b.

⁵¹ es-Sabunî, *el-Bidâye*, s. 38.

⁵² el-Pezdevî, *Usûlu'd-Dîn*, s. 77.

onların “mevcut olmadan icât imkânsızdır” sözlerini ele alan Pezdevî, bunun doğru olduğunu, icâdın mevcutsuz olamayacağını ancak, birlikte bulunmalarının gerekli olmadığını dile getirir. Pezdevî’ye göre icât mevcuttan hali değilse de, bu mevcudun icâdı takip etmesi anlamındadır.⁵³

Mâtürîdî, bu konudaki düşüncesini Allah’ın kudret ve irade sıfatlarıyla kıyaslama yaparak temellendirir. Zira bu sıfatların kudeminden taalluklarının da kide mi gerekmemektedir. Burada sonradan olmuşluk fiilen vücut bulanla ilgilidir. Yoksa onun taalluk ettiği ilim, kudret veya tekvînle ilişkili bir durum değildir. Meydana gelen her şey, ona taalluk eden ezeli sıfatlarda bir değişikliğe yol açmaksızın sonradan meydana gelmektedir.⁵⁴ Allah herhangi bir sıfat ile nitelendirildiğinde, bununla ezelden beri nitelenmiş olur. Ancak bu sıfatların muhtevasına giren ya da sıfatlarının konusunu teşkil eden hususlara gelince, onların ezeli oluşu zannedilmesin diye onlardan söz edildiğinde, zamanları da zikredilmelidir. Mesela “Allah kıyametin kopuşunu yaratandır” denildiği zaman, vakti zamanı geldiğinde yaratandır manası akla gelir. İlim, Kudret ve Tekvîn gibi sıfatların mükevven ile olan ilişkileri de benzer şekildedir.⁵⁵

Tekvîn’in ezelde mevcut olmakla birlikte, mükevvenin var olmamasından Allah’a acziyyet nispeti gerekir şeklindeki itirazlara Mâtürîdî, acz, tekvînin belli bir zamanda gerçekleşmesi planlandığı halde gerçekleşmemesi durumunda söz konusu olur, şeklinde cevaplamaktadır. Buna karşılık varlıklar, vücut bulması planlandığı zamana tekvîn çerçevesine girmişlerse, burada aczden söz edilemez.⁵⁶ Konunun esası şudur ki, bir fiili gerçekleştirmekle vasıflanan kimsenin, fiili ile hâlihazır aşamaması onun için bir aciz belirtisi sayılır, hâlihazır aşp fiilin, vakti gelince vâkii olduğu kişi ise kudretle nitelenmiş demektir. Bu durum, hem bizzat bir şeyin hem de imkân dâhilinde olan zıddının kendisinden sadır olabileceği kimseye benzer. Bu kimse şüphe yok ki, fiili açısından daha tam ve daha kâmindir. Bu konuda bir başka delil de şudur: Kuldan birbirini doğuran fiiller sadır olur ki, bu tür bir fiilin sonucu, eylemin bitirilmesinden bir süre sonra gerçekleşir; mesela ok atmak ve cinayet işlemek gibi. Bu durumda fail, asıl fiilin bitmesinden bir süre sonra “katil, cani, oku isabetli” adıyla anılabilir. Her ne kadar fiili “tab ve tevellüt” kavramlarıyla nitelenmeye de Allah hakkında da benzer bir durum geçerlidir. Aynı şekilde ilahî emir ve buyruklar, bizim dönemimizde gelmemesine rağmen, bizler onlara muhatap oluyor, Rasullullah’a indirilen vahiyle her asırdaki insanlar mükellef olabilmektedir. Benzer şekilde kişi, kendi varlığının ezeldeki ilahî tekvîn ile kendi zamanında vücut bulduğunun da farkındadır.⁵⁷

Maturidilere göre tekvîn-mükevven ayrılığının, tekvîn sıfatıyla ilgili problemlerin çözümü ve itirazların giderilmesinde önemli bir basamak olduğu rahatlıkla görülebilir. Çünkü tekvîn ve mükevvenin aynı kabul edilmesi, problemi daha da zorlaştırmakta ve hatta Allah’ı âlemin yaratıcısı olmaktan çıkarmaktadır. Zira tekvîn ile mükevven aynı ise ve âlem de tekvîn ile meydana gelmişse, bu durumda mükevven

⁵³ el-Pezdevî, *Usûlu ’d-Dîn*, s. 80.

⁵⁴ el-Mâtürîdî, *Kitâbu ’t-Tevhîd*, s. 111.

⁵⁵ el-Mâtürîdî, *Kitâbu ’t-Tevhîd*, s.111.

⁵⁶ el-Mâtürîdî, *Kitâbu ’t-Tevhîd*, s.111.

⁵⁷ el-Mâtürîdî, *Kitâbu ’t-Tevhîd Tercümesi*, Çev.: Bekir Topaloğlu, İsam, Ankara 2005, s. 64.

kendi kendine meydana gelmiş olmaktadır. Fakat bu tarz bir kabul Allah'ın yaratıcılığını devre dışı bırakmaktadır. O halde, tekvîn sıfatıyla kastedilen mükevvenden başka bir şey olmalıdır.⁵⁸ Ayrıca tekvîn ile mükevven arasında mâhiyet itibariyle de farklılıklar bulunmaktadır. Tekvînin Allah'ın zatıyla kâim ezeli ve ebedî bir sıfat olmasına karşılık, mükevven araz olup hâdistir ve ezelde var olmadığı gibi, ebede kadar da var olamayacaktır.⁵⁹ Maturidilere göre Eş'arîlerin hem tekvîn ve mükevven aynılığını kabul etmeleri ve hem de tekvînin "ol" hitabından ibaret olduğunu ve bu hitabın mükevvenden ayrı olduğunu ileri sürmeleri çelişik bir durumdur. O halde nasıl ki, "ol" hitabının hâdisata taalluku, hâdisatın kîdemini gerektirmiyorsa, kadim bir tekvîn sıfatı için de durum bundan farklı olmayacaktır.⁶⁰ Aynı bağlamda benzer nitelikte Nahl Suresi 40. ayeti ele alan Pezdevî, bu ayetin, eşyanın tekevünü ve yaratmanın ise kîdeminden söz ettiğini ifade eder. Bu konuda Mutezile ve Kerrâmiye bize muhalefet, Eş'arîler muvafakat etseler de, bu ayetin hepsi aleyhine delil olduğunu belirtir. Çünkü ayet açıkça tekvînin kadim ve mükevvenden başka oluşundan söz etmektedir.⁶¹ Görüldüğü gibi Kur'an nassı da, Eş'arîlerin aksine tekvîn ile mükevven ayrılığına tanıklık etmektedir. Örneğin Kehf 51. ayette şeytanların yerin ve göğün yaratılışına şahit tutulmamasını dile getiren ayette, "yaratma" terimi, sema ve gökten ayrı tutulmuştur.⁶² Bu ayeti, sema ve göğün yaratılışı değil de, "yaratılış anı" şeklinde yorumlanmasını ise Pezdevî isabetli görmemektedir. Çünkü burada bu yoruma göre şahit tutma, Allah'ın şahit tutmadığı bir şeye nispet edilmiş olur. Ayeti bu tarzda yorumlamak ve Allah'ın gök ve yerin yaratılışını şahit tutmadığını söylemek, bir te'vîl değil, aksine bir tağyirdir.⁶³

Eş'arîlerin tekvîni açıklamak için kullandıkları ayetteki "ol" emri ve onu takip eden "oluverir" ifadesi, onların aleyhine delildir ve bu, tekvînin mükevvenden ayrı oluşuna gösterir. Çünkü ayetteki "kün" tekvîn ise, "oluverir" ise ondan farklı olan mükevveni ifade etmektedir.⁶⁴ Ayetin söz dizilişi, tekvînden "kün" ve mükevvenden de "feyekun" lafzıyla söz etmesi, tekvîn-mükevven farklılığının önemli bir delilidir. Diğer taraftan Eş'arîler Allah'ın 'ol' emrini, dolayısıyla kelamını kabul ettiklerine göre, Kelam Sıfatı da O'nun zatıyla kaim ezeli bir sıfattır. Onunla ilişkilendiren mükevvenat ise, hâdistir ve yaratılmıştır.⁶⁵ Burada âlemin yaratılışı "kün" emrine taalluk eder ki, bu da halk, îcât ve ihdâs olmaktadır. Aslında 'kün' sözü, mazaretsiz hızlı bir îcâtan ibarettir. Eş'arîlerin Allah'ın âlemi "kün" sözüyle yarattığını kabul ettiklerine göre, yaratma ve tekvîn denen şey de budur. Eğer onlar bunun hakikatini kabul ediyor, ancak sadece ismini reddediyorlarsa, bu çelişkili bir durumdur. Çünkü tekvîni önce inkâr etmekte ve sonra da ispat etmektedirler. Eş'arîler, Mutezileye karşı "Allah'ın kelamının ezeliyeti" konusunda ne zaman söz söylese, bu ayeti zik-

⁵⁸ en-Nesefî, *el-İ'timâd*, vr.26b.

⁵⁹ en-Nesefî, *el-İ'timâd*, vr.27b.

⁶⁰ en-Nesefî, *el-İ'timâd*, vr.27b.

⁶¹ en-Pezdevî, *Usûlu'd-Dîn*, s. 79.

⁶² el-Pezdevî, *Usûlu'd-Dîn*, s. 78.

⁶³ el-Pezdevî, *Usûlu'd-Dîn*, s. 78.

⁶⁴ el-Mâturîdî, *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, I/220.

⁶⁵ el-Nesefî, *Tabsıra*, I/316.

rederler ve “Allah’ın mahlûkatı “kûn” hitabıyla yarattığını haber verdiğini söylerler. Eğer Allah’ın “kûn” hitabı mahlûk ise, bu da başka bir “hitaba” ihtiyaç duyar, oda üçüncüye, böylece devam eder. Bu ise Allah’ın kelamının gayr-i mahlûk oluşunu gösterir. Durum böyle olunca, onlar Allah için ezeli bir sıfat ispat ederler ki, âlemin hudusu ona taalluk eder. İşte bu, tekvîn, icat ve yaratmadır.⁶⁶

Tekvîn-müküvven ayrımını fiil-meful arasındaki başkalıktan (muğayeret) hareketle de temellendirmek mümkündür. Çünkü fiil, zorunlu olarak mefulden başkadır. Tıpkı dövmenin dövülenden (darbin madrubla) ve yemenin yenilenden (eklin mekuldan) farklı oluşu gibi. Neseffî’ye göre darb ile madrubun, kırma ile kırılmanın, yeme ile yenilenin birbirinin aynı oluşunu iddia etmenin tutarsızlığı bedahetle bilinir. Eğer mükevven tekvînle aynı olursa, bu durumda zorunlu olarak mükevven kadim olmuş olur ki, onun bir yaratıcıya ihtiyacından söz etmek mümkün olmaz; âlemin yaratıcı ile bir irtibatı kalmaz. Ya da yaratmaksızın sadece ona kadir olmuş olur. Ve onun meydana gelişi de kendi kendine olur. Bu ise Allah’ın halık oluşunu gerektirmez.⁶⁷ Eğer tekvîn mükevven ise, bu durumda Allah’tan âleme yönelik olarak onun halık oluşunu gerektirecek bir irtibat kalmamış olur. Tek irtibat, Allah’ın âlemden önce oluşu şeklindedir. Bir zatın ötekinden önce oluşu ikincisinin öncekinin mahlûku oluşunu gerektirmez. Çünkü arada bir yaratma irtibatı yoktur. Diğer taraftan Tekvîn mükevven ise, mükevven Allah’ın zatıyla kaim olmadığına göre, bu durumda Allah bir tekvîn ile mükevvin olmayacaktır.⁶⁸ Kerrâmiyye’nin Allah’ı “halikiyyet manasında ezelde halık”⁶⁹ anlamında nitelemesi ve onun kudretini ise “halka güç yetirme” olarak yorumlaması fasit yorumdur. Çünkü kudretten müştak olan isim kadir’dir, hâlık değildir. Zira zinaya güç yetiren biri, zâni olmakla vasıflanamaz. Diğer sıfatlar da böyledir. Çünkü halık, bir medih isimdir. Eğer Allah onunla ezelde muttasıf olmaz ise, onunla şu an muttasıf olmuş olur. Allah’ın yaratmanın vücut bulmasıyla zatı gereği onu iktisap etmesi, ziyade bir medih anlamına gelir ki, bu ezelde yoktur. Bu imkânsızdır.⁷⁰

Tekvîn-Mükevven ayrılığını temellendirme de ‘küfür’ kavramını ele alan Neseffî, küfür kulun fiili ise, onların tezine göre aynı zamanda küfür onun mefulü de olacaktır. Eğer küfürün kâfirin mefulü olmadığını söylerlerse, bu durumda onun fiili de olmayacaktır. Çünkü onların kabullerine göre fiil ile meful aynı şeydir. Üçüncü bir seçenek olarak eğer ‘küfür’, kâfirin ne fiili ne de mefulü değilse, bu durumda bunu savunanlar cebre düşmüş ve kâfir de mazur olmuş olur. Eğer küfür kulun mefulüdür, ancak fiili değildir denilirse, bu durumda küfür Allah’ın fiilidir. Bu kabule göre ise kulun kudretinin bir anlamı kalmayacaktır.⁷¹ Ebû’l-Muîn en-Neseffî’ye göre sahih olan, tekvînin mükevveninden ayrı olmasıdır.

⁶⁶ en-Neseffî, *Tabsıra*, I/317.

⁶⁷ en-Neseffî, *et-Temhid*, s. 29; Taftazani, *Şerhu’l-Akâid*, s. 49.

⁶⁸ en-Neseffî, *et-Temhid*, s.29.

⁶⁹ Kerrâmiyye, Allah’ın ezelde halikiyyet ile halık, razikiyyet ile razık oluşunu kabul etti ve diğer sıfatları da buna kıyasladı. Onlar “halikiyyeti”, “yaratma kudreti” olarak açıkladılar. (Bkz.: en-Neseffî, *Tabsıra*, I/208).

⁷⁰ es-Sabunî, *el-Bidâye*, s. 36.

⁷¹ en-Neseffî, *Tabsıra*, I/316.

Tekvîn ile mükevvenin aynı kabul edilmesi durumunda, Allah ile âlem arasında var olan ‘yaratma’ ilişkisi de anlamını yitirmektedir. Oysaki Müslümanlar arasında Allah’ın âlemin yaratıcısı oluşu konusunda ittifak mevcuttur. Şüphe yok ki yaratıcı, bizim Allah’a verdiğimiz bir vasıftır ve onun kendisiyle yaratıcı olacağı bir mananın varlığını gerektir. Tekvîn ile mükevven ayrılığını savunan Mütezile, Neccariye ve Eş’airyye gibi muhaliflere göre, Allah’tan âleme uzanan ‘onunla yaratıcı olarak vasıflanabileceği ve âlemin de yaratılmış vasfını alabileceği’ bir mana mevcut değildir. Çünkü eğer burada mana mevcut olsaydı, bu mana halk ve îcât olacaktı. Halk ve îcât, onların düşüncesine göre mükevven ile aynı olduğuna göre, Allah’tan âleme giden, O’nun âlemden önce oluşu dışında bir mana yoktur. Bir şeyin diğerinde önce olması onun yaratıcısı olması için yeterli değildir. Çünkü böyle bir kabüle göre, Allah’ın yaratıcı olabileceği bir mana söz konusu değildir. Tıpkı bu Ahmet’in Osman’dan sonra dünyaya gelmiş olması örneğine benzer ki, Osman’ın önce mevcut olması onu yaratıcı konumuna getirmez. Aynı şekilde kudret sıfatı da “kâdir” olanı, yaratma sıfatıyla (tekvîn)le vasıflanmadığı sürece yaratıcı (hâlik) konumuna getirmez. Allah ezelde kudret sıfatıyla muttasıf olmasına karşılık mahlûkat henüz var olmamış ve yaratma gerçekleşmemiştir. Böylesi bir kabul bizi, akli olarak Allah’ın âlemin yaratıcısı olmadığı sonucuna ulaştırır ki, bunun imkânsız oluşu bir tarafa aynı zamanda âlemin kıdemini de gerektirir.⁷² Bu durumda âlemin bir yaratıcıya ihtiyacı kalmayacağından, bu, yaratıcıyı inkâr etmekle aynı kapıya çıkar.

Maturidilere göre tekvîn sıfatının mükevvenle özdeşleştirilmesi, tarifî zor bir ahlakî çıkmaza da götürecektir. Eğer tekvîn ile mükevven, halk ile mahlûk birbirinin aynı ise, bu durumda yaratılanlar arasında bir fark kalmayacak, iblis, insanlar, ölümler, diriler ve maymunlar bir ve aynı olacaktır. Bunun yol açacağı ahlakî çıkmaz ise iyi ile kötü, güzel ile çirkin arasındaki farkın ortadan kalkmasıdır.⁷³ Aynı zamanda gökyüzünün yaratılması gökyüzü, yeryüzünün yaratılması da yeryüzü olur ki, bunu savunabilmek son derece zor görünüyor.

Sonuç olarak Maturidiler, Allah’ın diğer sıfatlardan farklı zatıyla kaim ve ezeli bir sıfatı olarak Tekvîn sıfatını kabul etmişler ve onu nakil hem de akıl açısından temellendirmeye çalışmışlardır. Tekvîn sıfatının nass temelini, Kur’an’daki yaratma ile ilişkili ayetlerden hareketle ortaya koyan Maturidiler, Tekvîn sıfatının diğer sıfatlardan farkını ortaya koyarak gerekliliğini savunmuşlardır. Tekvîni Allah’ın ezeli sıfatlarından biri olarak kabul etmişler ve ilim, irade, semi ve basar sıfatlarında olduğu gibi Allah’a nispet edilebileceğini dile getirmişlerdir. Maturidî gelenek Tekvîn sıfatını Allah’ın subutî sıfatlarından birisi olarak görmüştür ve O’nun yoktan yaratıcılığını ifade etmek için kullanmıştır. Allah’ın ezelde bu sıfatla muttasıf olmasının yaratılanların da ezeli oluşunu gerektirmeyeceğini, yaratma ile yaratılanların birbirinden farklı oluşuna (tekvîn mükevven ayrılığı) dayandırmışlardır.

⁷² en-Nesefî, *Tabşıra*, I/327.

⁷³ en-Nesefî, *Tabşıra*, I/330.

Kaynakça

- Ali el-Kari, *Şerhu Fıkhî'l-Ekber*, Beyrut 1984.
- el-Cürcanî, Seyyid Şerif, *Ta'rifât*, Thk.: Abdurrahman Umeyra, Beyrut 1987.
- Ebû Hanife, Numan b. Sabit, *Fıkhul'l-Ekber* (Ali el-Kâri Şerhiyle Birlikte), Beyrut 1984.
- el-Eş'ari, Ebû'l-Hasen, *Makalâtü'l-İslamiyyîn*, Thk.: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut 1990.
- Kâdı Abdülcebbar, *Şerhu Usûli'l-Hamse*, Beyrut 1988.
- el-Maturidî, Ebû Mansûr, *Kitâbu't-Tevhîd*, Thk.: Bekir Topaloğlu, Beyrut 2007.
- el-Maturidî, *Kitâbu't-Tevhîd Tercümesi*, Çev.: Bekir Topaloğlu, İSAM, Ankara 2005.
- el-Maturidî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Thk.: Ahmet Vanlıgölu-Bekir Topaloğlu, Dâru'l-Mizan, İstanbul 2005.
- en-Nesefî, Ebû'l-Berekât, *el-İ'timâd fi'l-İ'tikâd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih: 3085.
- en-Nesefî, Ebû'l-Berekat, *el-Umde fi'l-İtikâd*, Thk.: Temel Yeşilyurt, Malatya 2000.
- en-Nesefî, Ebû'l-Berekat, *Medâriku't-Tenzîl*, İstanbul 1984.
- en-Nesefî, Ebû'l-Muîn, *Tabsıratü'l-Edille*, Thk.: Claude Selame, Dımaşk 1993.
- en-Nesefî, *et-Temhîd fi Usûli'd-Dîn*, Thk.: Abdulhay Kabil, Kahire 1987.
- el-Pezdevî, Ebû'l-Yüsr, *Usûlu'd-Dîn*, Kahire 2003.
- er-Razî, Fahrüddîn, *Muhassal*, Çev.: Hüseyin Atay, Ankara 1978.
- es-Sabunî, Nurettin, *el-Bidâye fi Usûli'd-Diyâne*, Thk.: Bekir Topaloğlu, Ankara 1991.
- es-Semerkandî, Şemsuddin, *el-Mu'tekad li İ'tikadî Ehli'l-İslâm*, Thk.: İsmail Yörük-İsmail Şık, Araştırma Yayınları, Ankara 2011.
- et-Taftazanî, Saduddin, *Şerhu'l-Akâid*, Thk.: Ahmed Hicazi es-Saka, Kahire, 1988.
- et-Taftazanî, Saduddin, *Şerhu'l-Mekâsîd*, Thk.: Adurrahman Umeyra, Beyrut 1989.
- Yücedoğru, Tevfik, "Tekvîn", DİA, İstanbul 2011.